

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГАЛИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА
ЮРИДИЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ

Циклова комісія юридичних дисциплін

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисциплін
Цивільне право України, Цивільне процесуальне право України
на тему:

ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Виконала:

Студентка групи Пб-21

Колінько Софія

Науковий керівник

к.ю.н., Гелецька І.О.

Оцінка _____

Тернопіль, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ	
ВІДУМЕРЛОЮ.....	5
1.1.Поняття відумерлої спадщини.....	5
1.2.Підстави для визнання спадщини відумерлою.....	8
1.3.Суб'єкт права на відумерлу спадщину.....	10
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ	
СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ.....	13
2.1. Процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою.....	13
2.2. Правові підстави повернення спадкоємцю відумерлого майна.....	16
2.3. Правова природа переходу відумерлої спадщини у власність	
територіальної громади.....	19
РОЗДІЛ 3. «ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ» У ВІДНОСИНАХ ІЗ НАБУТТЯ	
ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІДУМЕРЛУ СПАДЩИНУ.....	22
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

Актуальність теми. Цивільні справи про визнання спадщини відумерлою посідають провідне місце в загальній кількості справ, що вирішуються судами в порядку цивільного судочинства. Складність справ цієї категорії пояснюється передусім тривалим характером відповідних правовідносин, адже часова відстань між смертю власника майна до моменту звернення до суду в окремих випадках може сягати десятки років.

Значення інституту відумерлої спадщини полягає в усуненні безхазяйності об'єктів спадкування, збереження їх в цивільному обороті, що, у свою чергу, сприяє впорядкованості та завершеності відповідних правовідносин. Саме в усуненні безхазяйності спадщини та її негативних наслідків, а не у набутті майна державою, полягає головна службова роль інституту переходу відумерлого майна у власність держави. Таким чином, досягається баланс приватних та публічних інтересів. Напевне, переважно з цих міркувань цивільне законодавство закріплює спеціальний спосіб захисту прав та інтересів спадкоємців шляхом витребування відумерлого майна або його грошової компенсації.

Стан наукового дослідження. Проблемами дослідження відумерлості спадщини займалися різні науковці, серед яких Н.М. Бараннік, Ю.О. Заїка, О.Є. Кухарев, Д.І. Мейєра, Л.А. Музика, В.П. Рябоконь, В.А. Рязановский, В.І. Серебровський, О.П. Сінельник, С.Я. Фурса, Г.Ф. Шершеневич та інші. Попри чисельні наукові дослідження, питання права на відумерлу спадщину є недостатньо розглянутими, що потребує окремого розв'язання.

Метою курсової роботи є з'ясування правової природи відумерлої спадщини за цивільним законодавства України.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**, що становлять зміст наукового дослідження:

- розглянути поняття відумерлої спадщини;
- визначити підстави для визнання спадщини відумерлою;

- охарактеризувати суб'єкта права на відумерлу спадщину;
- розглянути процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою;
- визначити правові підстави повернення спадкоємцю відумерлого майна;
- з'ясувати правову природу переходу відумерлої спадщини у власність територіальної громади;
- проаналізувати місце «іноземного елементу» у відносинах із набуття права власності на відумерлу спадщину.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері цивільно-правового регулювання відумерлої спадщини за цивільним законодавством України.

Предметом дослідження є визнання спадщини відумерлою за законодавством України.

Структура курсової роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, які включають шість підрозділів, висновку та списку використаних джерел (29 найменувань). Загальний обсяг роботи – 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

1.1. Поняття відумерлої спадщини

Однією із невід'ємних складових права власності виступає спадщина, яка виступає матеріальною категорією, включаючи у себе права/обов'язки спадкодавця, які він набув за життя. Поруч із тим, напряду трактування спадщини у положеннях національних законодавчих актів законотворець не надає, а тільки у контексті майна й наявності майнових прав/обов'язків характеризує її.

Науковці зазначають, що у спадкову масу не входять особисті немайнові права людини, хоча зустріти нематеріальний аспект спадщини все ж таки можливо, приміром, при спадкуванні матеріальних об'єктів авторського права, коли спадкоємець не може проігнорувати захищене авторське право чи допустити його порушення [1, с. 264].

Спадщина відповідно до Конституції України [2] та Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3] виступає сферою приватного правового врегулювання, адже держава не включена до переліку суб'єктів черг спадкування і може бути спадкоємцем виключно за заповітом.

Поняття «відумерла спадщина» введено в цивільно-правовий обіг ст. 1277 ЦК України. На нашу думку, незважаючи на те, що дане поняття має схожість із поняття «виморочна спадщина», проте воно в цивілістичній науці є доцільним. Слід відмітити, що питання про визнання спадщини відумерлою вирішується за рішенням суду, а не фактом відсутності спадкоємців: неприйняття, відмови, усунення, нез'явлення.

В такому контексті відмова українського нормодавця від поняття «виморочне майно» (яке існує в законодавстві зарубіжних країн) цілком виправданою, адже воно певною мірою наділене конфіскаційним змістом.

Зазначимо, що самого трактування «відумерла спадщина» нормотворець

не дає, проте у ст. 1277 ЦК України визначає процедурні питання такого визнання: «У разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходженням основної частини рухомого майна зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою» [3].

Як зазначають провідні цивілісти, для цивільного обігу «інститут відумерлості» посідає особливе місце, оскільки націлений на усунення у спадщині безсуб'єктності, що, своєю чергою, полягає у максимальному збереженні тих прав/обов'язків, котрі колись належали померлій особі, та могли б перейти до її спадкоємців, проте повинні бути перенесені на спеціально уповноважений суб'єкт через їх відсутність [4, с. 246].

Категорія «відумерлість спадщини» з юридичної/філологічної точки зору виступає абсолютно новою конструкцією, котра колись не вживалася в українській мові/праві. Натомість використовувалось словосполучення «виморочна спадщина»/«виморочне майно», під яким розумілося майно, котре у випадку відсутності спадкоємців залишилось після смерті власника [5, с. 43].

Якщо звернутися трішки назад до історії, то знайдемо, що інститут «виморочного майна» був відомий римському праву. Так, «виморочне майно» у період домінації переходило монастирям, церкві, муніципальному сенату, тоді як в період принципату переходило до держави.

Серед науковців-цивілістів існує думка, що термін «відумерлість» запропонувала Ромовська З.В., яка мала на меті відновити у національному законодавстві більш традиційні терміни [6, с. 43, 48]. Такий вид спадщини як «відумерщина» визначала Псковська Судна Грамота 1397 року. «Обмершим» називали селяни в імперський період майно, стосовно якого не було спадкоємців [7, с. 616].

Варто відмітити, що в правовій літературі немає єдиної наукової позиції щодо даного поняття. Так, Заїка Ю. О. під відумерлою спадщиною вбачає

специфічну підставу набуття майна померлої особи особливим суб'єктом/територіальною громадою, котра, в свою чергу, за жодних обставин не може відмовитися від спадщини [8, с. 137]. Таким чином, науковець дотримується думки, що головною особливістю даної спадщини виступає те, що виникнення права власності на відумерле майно є не правом суб'єкта, а його обов'язком.

Якщо повернутися до ст. 1277 ЦК України, то Федик Є.І. зазначає, що «особливістю цього правонаступництва є те, що, в кінцевому результаті, настання права власності на таку спадщину пов'язується не з правом органу місцевого самоврядування на звернення до суду, а його обов'язком на таке звернення (на відміну від загальних правил спадкоємства), звідси ж – із дотриманням процедурних правил» [1, с. 265].

Поруч із тим, прийняття відумерлої спадщини виступає особливим процесом, адже не являється суб'єктом спадкування за законом територіальна громада, в цей час вона не може виступати й спадкоємцем за заповітом, а тому в порядку загальних правил спадкування прийняття такої спадщини реалізовуватись не може.

Варто зауважити, що «відумерлість» спадщини можна розглядати в широкому та вузькому розуміннях. У першому випадку, це поняття, що охоплює статус майна із безсуб'єктним зв'язком власності й процес визнання/прийняття спадщини територіальною громадою. У другому випадку нею виступає процес переходу у власність територіальної громади відумерлого майна.

Таким чином, охарактеризувавши поняття відумерлої спадщини, можна підсумувати, що дане поняття є новим інститутом національного спадкового права, а не просто видом спадкування, законодавче урегулювання якого допоможе уникнути випадків знищення/псування спадкового майна й зробити неможливим його неправомірне захоплення.

1.2. Підстави для визнання спадщини відумерлою

Ч. 1 ст. 1277 ЦК України передбачає чіткий перелік підстав про визнання спадщини відумерлої:

1) відсутність спадкоємців за заповітом/законом. Тут важливим є наступний момент – усвідомлення того, що відсутність спадкоємців повинна визначатися власне на самий момент подання заяви про визнання відумерлою спадщини;

2) усунення від права на спадкування спадкоємців відповідно до підстав, які передбачені ст. 1224 ЦК України;

3) неприйняття спадкоємцями спадщини. Так, згідно ч. 1 ст. 1272 ЦК України спадкоємець, котрий не подав заяву про прийняття спадщини впродовж установленого терміну, вважається таким, що її не прийняв;

4) відмова спадкоємців від прийняття спадщини, яка є можливою лише впродовж строку, який установлений для її прийняття (ч. 1 ст. 1270 та 1273 ЦК України) [9].

Звернемося до Роз'ясненні Міністерства юстиції України «Деякі аспекти набуття права власності на об'єкт безхазяйного нерухомого майна», у якому зазначається, що «відповідно до статті 1277 Цивільного кодексу України у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини» [10].

З даного роз'яснення випливає, що процедура визнання майна безхазяйним й реєстрація права власності на нього не може застосовуватися, оскільки мова йде про підставу припинення права власності (смерть власника), й про підставу набуття права власності на відумерлу спадщину, що визнана судом такою і яка відповідно регулюється як окрема чітко визначена процедура цивільним законодавством [10].

До предмету доказування у справі за заявою про визнання відумерлої

спадщини, відповідно до змісту ст. 1277 ЦК України, суд повинен встановити ті обставини, які мають відношення до:

- 1) наявності наявності спадкового майна;
- 2) часу відкриття спадщини;
- 3) відсутності спадкоємців;
- 4) обставини стосовно прийняття/відмови від спадщини.

Не може розглядатися як підстава для відмови у визнанні спадщини відумерлої, факт користування іншими особами майном, котре входить до складу спадщини, без встановлення факту, що саме вони являються спадкоємцями [11, с. 123].

Кухарев О.Є. звертає увагу, що може бути визнано відумерлою не весь спадок, а лише його частина. Дане питання являється актуальним тоді, коли «заповідана частина спадщини особі, яка не належить до кола спадкоємців за законом, а щодо іншого спадкового майна спадкоємців за законом не виявилось, або вони відмовилися приймати спадщину (були усунені від права на спадкування за рішенням суду)» [11, с. 126]. Беручи до уваги, що спадкоємець за заповітом у жодній із черг спадкоємців за законом не визначений, відповідно незаповідана частина спадщини за правом прирощення до нього не переходить (ст. 1275 ЦК України).

У випадку, коли спадкоємцеві за законом заповідана частина спадку, то він закликається до спадкування за заповітом/законом (стосовно тої частини спадку, що залишився незаповіданим). У такому разі відумерлою може стати всяка частина спадку, якщо спадкоємець за однією підставою не прийняв його чи відмовився від його прийняття. До цього висновку нас підвела ч. 5 ст. 1275 ЦК України, відповідно до якої «Відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом» [3].

Відумерлою частини спадщини визнання може бути в тому разі, коли заповідач за законом позбавив права на спадкування абсолютно усіх спадкоємців, зокрема, й тих, котрі наділені правом на обов'язкову частку у спадщині й незалежно від змісту заповіту, закликаються до спадкування на

половину частки, котра у випадку спадкування за законом належала б кожному із них (ст. 1241 ЦК України). Відумерлою може бути визнана інша частина спадщини.

Отже, з вище наведеного випливає, що спадщина може бути визнана відумерлою повністю чи в частині.

1.3. Суб'єкт права на відумерлу спадщину

Суб'єктом права на відумерлу спадщину ЦК України чітко називає територіальну громаду за місцем відкриття спадщини/знаходження майна. Беручи до уваги, що територіальна громада в особі муніципального органу виступає суб'єктом права на відумерлу спадщину, на території котрої є об'єкт цієї спадщини, то постає питання: якщо до кола спадкоємців територіальна громада не входить, проте власність на спадщину, котра є відумерлою, все таки набуває, то чи може спадкуванням називатися такий перехід власності? Дане питання є риторичним і це підтверджує ще й процедура/процес даного переходу, якотрий відбувається за загальними правилами спадкування. Отже, звідси стає зрозумілим, що набуття права власності на відумерле майно територіальною громадою проходить не за правом спадкування.

Хочемо звернути увагу, що за часів СРСР саме держава виступала суб'єктом права на відумерлу спадщину. Зокрема, вона діяла як суб'єкт права в тому разі, коли стороною в цивільних правових відносинах був не державний орган, а саме держава. Остання розглядалась як суб'єкт права в різного роду цивільних правових відносинах, зокрема, й тих, що стосувалися державного майна, котре ще не встигло перейти у розпорядження державного органу.

Так, Нечаєва К.О. зазначає, що в такому разі «Міністерство фінансів та його органи діяли як представники казни. До таких випадків відносилися передбачений законом перехід майна, яке раніше знаходилось у приватній власності громадян, чи кооперативного майна у власність держави а саме, у дохід скарбниці» [12, с. 33].

З аналізу ст. 1277 ЦК України випливає, що за українським цивільним законодавством держава не виступає спадкоємцем, а виключно територіальна громада. Науковці відмічають, що остання може приймати спадщину ніби на зберігання. Адже відповідно до ч. 2 ст. 1280 ЦК України «Якщо майно, на яке претендує спадкоємець, що пропустив строк для прийняття спадщини, перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в натурі. У разі його продажу спадкоємець має право на грошову компенсацію» [3].

Багато справ у судовій практиці присвячені власне встановленню суб'єкта права на спадщину, що вважається відумерлою. Наведемо приклад із судової практики Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області. До даного суду звернувся позивач із вимогою зобов'язати Фонд комунальної власності подати до реєстраційної служби Дніпродзержинського управління юстиції заяву стосовно власників будинку за адресою, що вказувалася у позові. Представник даного Фонду цей позов не визнав та попросив суд відмовити у задоволенні позовних вимог через те, що відповідно до нормам чинного національного цивільного законодавства суд виключно визнає спадщину як відумерлу за заявою відповідного муніципального органу за місцем відкриття спадщини.

Звідси стає очевидним, що в даній цивільній справі позивач являється не належним. Що ж стосується вимог щодо зобов'язання скоювати певні дії, то вони не підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства, оскільки являються вимогами адміністративного судочинства [13].

Отже, підведемо підсумок, що в позові в даній цивільній справі було відмовлено через те, що позивач звернувся до неналежного суб'єкта. Таким чином, слід наголосити, що дуже велике значення для судової/правозастосовчої практики щодо визнання спадщини відумерлою має чітке встановлення суб'єктного складу.

Зважаючи на те, що питанню територіальної громади відводиться надалі у роботі цілий підрозділ 2.3., вбачається за доцільне на даному етапі роботи

більше її не розглядати.

Цікавим є питання «іноземного елементу» у відносинах із набуття права власності на відумерлу спадщину. Проте, й цьому питанню відводиться третій розділ роботи.

Таким чином, підведемо підсумок, що визначення суб'єкта права на спадщину, яка вважається відумерлою, безпосередньо залежить від об'єкту спадщини, іншими словами, від самої цієї відумерлої спадщини, її вмісту, місця її відкриття та спадкодавця, котрий помер, не залишивши за собою спадкоємців.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

2.1. Процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою

Розглядаючи дане питання, повернемося ще раз до підстав визнання спадщини відумерлою, які впливають зі змісту ст. 1277 ЦК України:

1) відсутність спадкоємців за заповітом/законом, їх відмова від прийняття спадщини, неприйняття ними спадщини, усунення їх від права на спадкування;

2) з часу відкриття спадщини сплив однорічного строку;

3) звернення із відповідною заявою муніципального органу до суду.

Болокан І.В. між вище вказаними підставами ставиться сполучник «але», вважаючи, що повинно існувати принаймні одна із них [14, с. 131]. Проте, переконані, що власне сукупність вище згаданих підстав, котрі утворюють юридичний склад, є необхідними умовами для переходу до територіальної громади права власності на спадкове майно. Відсутність бодай однієї із них є перешкодою для визнання спадщини відумерлою.

Так, згідно положень ст. 336 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) «Суд відмовляє в прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою, якщо заява подана до закінчення одного року з часу відкриття спадщини» [15]. Варто зазначити, що процесуальний порядок розгляду даної категорії справ регулюється Главою 9 «Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою» ЦПК України.

Якщо ж у цей строк з'являються спадкоємці і приймають спадщину, відповідно до них переходить право власності на неї, що робить неможливим визнання її відумерлою.

Дана категорія цивільних справ розглядається в порядку цивільного судочинства за правилами окремого провадження. Так, відповідно до ст. 334 ЦПК України заява про визнання спадщини відумерлою «подається до суду за

місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини» [15].

Цікаво, що предметом судової діяльності у цих цивільних справах виступає обов'язкове встановлення законних підстав для визнання спадщини як відумерлої. Вимоги до даної заяви передбачені ст. 335 ЦПК України і в даному процесуальному документі повинні бути зазначені наступні відомості, зокрема, про:

- 1) час/місце відкриття спадщини;
- 2) майно, що становить спадщину;
- 3) докази, котрі засвідчують належність даного майна померлому спадкодавцю;
- 4) відсутність спадкоємців за заповітом/законом, відмову спадкоємців від прийняття спадщини, неприйняття ними спадщини чи позбавлення/усунення їх від права на спадкування.

Ясинюк М.М. з цього приводу зазначає, що за умови можливості перевірити через нотаріат питання щодо наявності/відсутності спадкоємців за заповітом, аби в разі їх відсутності мати можливість усунути їх від права на спадкування чи ж відмовити від прийняття спадщини, то досить складним є питання стосовно спадкоємців за законом чи тих, котрі спадщини не прийняли. Така перевірка, як зазначає науковець, потребує фінансових витрат та деякого часу на пошук цих осіб/спадкоємців [16, с. 224].

Не слід забувати, що останні володіють правом додаткового строку, що визначено ч. 3 ст. 1272 ЦК України: «За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини» [3].

У справах про визнання спадщини як відумерлої предмет доказування становлять обставини, котрі підтверджують/спростовують:

- присутність спадкового майна;
- час відкриття спадщини;

- відсутності спадкоємців;
- обставини стосовно прийняття/відмови від спадщини.

Кухарєв О.Є. зазначає, що «Факт користування майном, яке входить до складу спадщини, іншими особами без встановлення факту, що вони є спадкоємцями, не може бути підставою для відмови у визнанні спадщини відумерлої. Факти, що входять до предмету доказування, можуть бути встановлені передусім шляхом дослідження матеріалів спадкової справи за умови, якщо спадкову справу було заведено після смерті спадкодавця. За відсутності спадкової справи суд витребує витяг із Спадкового реєстру з інформацією про відсутність такої спадкової справи або місце її заведення» [17, с. 34].

Вважаємо, що можна підтримати думку Козловської Л.В., яка вважає, що ставитися вимоги позовного характеру у заяві про визнання спадщини відумерлою не можуть. Помилково буде звертатися до суду з проханням визнати право власності на спадщину, щодо котрої спадкоємці відсутні [18, с. 79].

Суд, розглядаючи таку заяву, може лише визнати спадщину як відумерлу, тим самим констатуючи юридичний факт відсутності спадкоємця/спадкоємців, а також впливу терміну, який установив ЦК України для прийняття спадщини. Тому, на підставі судового рішення ніби «автоматично» відбувається набуття територіальною громадою права власності на відумерле майно. «Якщо ж розглядати вимогу про визнання права власності, то має місце пред'явлення не заяви, а позову, причому майнового характеру, оскільки процесуальним законом не передбачено розгляд заяв про визнання права власності в порядку окремого провадження» [17, с. 34].

З даного приводу справедливою видається наукова думка, що визнання спадщини відумерлою в судовому порядку має передувати набуттю територіальною громадою права власності [19, с. 572].

За правилами ст. 337 ЦПК України «Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковою участю заявника та з

обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб» [15]. Окрім того, частина друга даної статті зазначає, що «Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковим залученням до участі у справі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини» [15].

Судова практика засвідчує, що ст. 1277 ЦК України не завжди правильно застосовується судами. Для прикладу, відповідно до рішення Валківського районного суду Харківської області від 04 березня 2011 року визнано відумерлим майно та передано його у власність територіальної громади особи, яка померла ще в травні 1990 року [20]. Інший приклад: Пологи́вський районний суд Запорізької області визнав спадщину відумерлою, що відкрилася у 1991 році [21].

2.2. Правові підстави повернення спадкоємцю відумерлого майна

Розгляд даного питання, насамперед, варто розпочати з того, що ч. 2 ст. 1280 ЦК України згадує суто про спадкоємця, котрий пропустив термін прийняття спадщини, а саме, якщо майно: «перейшло як відумерле до територіальної громади і збереглося, спадкоємець має право вимагати його передання в натурі. У разі його продажу спадкоємець має право на грошову компенсацію» [3].

Поруч із тим, внаслідок оголошення фізичної особи померлою в судовому порядку також може відкритися спадщина, що передбачено ст. 46 ЦК України. Юридичні наслідки появи такої фізичної особи, оголошеної померлою регулюються ст. 48 ЦК України і за частиною першої даної статті зводяться до того, що «Якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою» [3].

Правом вимагати від особи, котра володіє її майном шляхом його повернення, якщо воно та безоплатно перейшло та збереглося в особи після оголошення її померлою, особа наділена незалежно від часу своєї фізичної появи. Виняток становлять гроші/цінні папери на пред'явника та майно, що було придбане за набувальною давністю.

Особа, до котрої перейшло майно згідно відплатного договору, зобов'язується його повернути, якщо буде доведено, що вона на момент набуття даного майна достеменно знала, що особа, яку оголосили померлою була жива. Останній, у випадку, коли з тих чи інших причин неможливо повернути майно в натурі, повинна відшкодуватися його вартість.

Відповідно до ч. 4 чл. 48 ЦК України «Якщо майно фізичної особи, яка була оголошена померлою і з'явилася, перейшло у власність держави, Автономної Республіки Крим або територіальної громади і було реалізоване ними, цій особі повертається сума, одержана від реалізації цього майна» [3]. Отже, дане положення містить спеціальну норму, що унеможлиблює її застосування до зазначених відносин ст. 1280 ЦК України.

Доволі суперечливою щодо даного питання видається судова практика. В одних випадках суди задовольняють позови спадкоємців, навіть, не вимагаючи скасування рішення про визнання спадщини відумерлою [22], в інших, навпаки, відмовляють у задоволенні відповідного позову через те, що на час розгляду справи не скасовано рішення суду про визнання спадщини відумерлою, не оспорено право власності територіальної громади на нерухоме майно, а, отже, й відсутні підстави для визнання за позивачем права власності на спірне майно за позивачем [23].

На наше переконання, ч. 2 ст. 1280 ЦК України для повернення відумерлого майна не вимагає попереднього скасування судового рішення щодо визнання спадщини як відумерлої. Право на захист спадкових прав через подання позову про повернення даного майна законодавець у зв'язку із набуттям права власності територіальною громадою на спірне майно, залишає за спадкоємцем.

Якщо ж рішення суду про визнання спадщини відумерлою буде скасоване, то повернення відумерлого майна буде відбуватися в порядку повороту виконання судового рішення за нормами ЦПК України, а не на підставі правового механізму, який закріпила ч. 2 ст. 1280 ЦК України, що значно обмежує подання заяви про поворот виконання строком позовної давності, тоді як законом не обмежений термін, впродовж котрого спадкоємець вправі вимагати передання в натурі відумерлого майна.

Попереднє скасування судового рішення про визнання майна відумерлим не вимагається для пред'явлення спадкоємцем позову про його повернення. В іншому випадку фактично зводиться нанівець можливість спадкоємцем використати спеціальний спосіб захисту, про який йдеться у ч. 2 ст. 1280 ЦК України.

Порядок перерозподілу спадщини між спадкоємцями врегульований ч. 1 ст. 1280 ЦК України, прописуючи наступний імператив: «Якщо після спливу строку для прийняття спадщини і після розподілу її між спадкоємцями спадщину прийняли інші спадкоємці (частини друга і третя статті 1272 цього Кодексу), вона підлягає перерозподілу між ними» [3]. Тут йдеться про прийняття за письмовою згодою спадщини інших спадкоємців чи на підставі судового рішення. Відповідно, вимагати вчинення перерозподілу вправі виключно той спадкоємець, котрий після спливу встановленого законом терміну прийняв спадщину.

Як зазначає Кухарев О.Є. «Сам факт з'явлення спадкоємця після набуття територіальною громадою права власності на відумерле майно ще не означає автоматичне повернення йому такого майна» [24, с. 204].

У ч. 2 ст. 1280 ЦК України провідною є фраза «майна, на яке претендує спадкоємець», що означає те, що останній має ще й претендувати на це майно як правонаступник померлої особи, а не просто з'явитися. Переконані, що дане суб'єктивне право з'являється в особи виключно після прийняття нею спадщини. Водночас, й реалізація права на захист спадкових прав виникає також із моменту прийняття особою спадщини.

Таким чином, спадкоємець в межах спадкових правовідносин вправі вимагати від територіальної громади передання йому назад відумерлого майна. Відмітимо, що із моменту набуття права власності на майно, що вважається відумерлим, відносини спадкування перевтілюються у відносини власності. Цілком справедливо, що через надання спадкоємцеві додаткового терміну для прийняття спадщини й подання ним про це заяви, спадкові правові відносини відновлюються, триваючи до моменту одержання права власності спадкодавцем на цю спадщину.

Отже, звідси стає цілком очевидно, що особа спочатку повинна звернутися до суду з позовом про призначення додаткового терміну, котрий буде достатнім для подання заяви про прийняття спадщини, а вже тоді, в разі задоволення цього позову, подавати заяву про повернення майна, що було визнано відумерлим.

2.3. Правова природа переходу відумерлої спадщини у власність територіальної громади

Про перехід відумерлої спадщини у власність територіальної громади вже йшлося у попередніх підрозділах роботи, проте тут розглянемо праврву природу такого переходу.

Одразу ж відмітимо, що аналізований перехід відумердої спадщини згідно ст. 1277 ЦК України, наділений рядом спеціальних ознак, котрі викликані певними юридичними підставами та участю суб'єкта публічного права/територіальної громади у відносинах приватно-правового спрямування. Ці спеціальні ознаки зводяться до того, що:

1) суб'єкта публічного права/територіальна громада згідно ст. 1277 ЦК України зобов'язується подати до суду заяву про визнання спадщини як відумерлої. Іншими словами, вона повинна вжити всіх необхідних дій аби набути права власності на дане майно.

Тут варто відмітити, що особа в даних правових відносинах спадкування

має два варіанти поведінки:

- а) прийняти спадщину;
- б) відмовитися від спадщини.

Перший варіант поведінки є правом особи/спадкоємця, котре він на власний розсуд реалізує (ст. 1268 ЦК України), оскільки до прийняття спадщини не може бути змушений ніхто.

2) особливий порядок набуття права власності на спадкове майно суб'єктом публічного права/територіальною громадою регулюється виключно законом на підставі рішення суду. Вочевидь, у такому випадку законом не передбачена видача нотаріусом свідоцтва про право на спадщину/іншого право встановлювального документу. У певних випадках, нотаріус зобов'язаний повідомити відповідний муніципальний орган про те, що спадщина може бути визнана відумерлою [25]. Дане питання регулюється п. 2.2 глави 9 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

Спадкоємець у спадкових відносинах до нотаріуса звертається «із заявою про прийняття спадщини (якщо на час відкриття спадщини не проживав постійно зі спадкодавцем) та отримує свідоцтво про право на спадщину. За загальним правилом динаміка спадкових правовідносин розвивається у позасудовому порядку» [26, с. 222].

3) спеціальний термін для звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, який передбачений чинним українським цивільним та цивільним процесуальним законодавством з часу відкриття спадщини становить один рік. До речі, до суду заява подається муніципальним органом не впродовж терміну, як це передбачено стосовно прийняття спадщини у ст. 1270 ЦК України, а після спливу річного терміну. Звідси випливає, що не підлягає продовженню термін для подання до суду заяви про відумерлість спадщини. Це означає, що суб'єкт публічного права/територіальна громада з відповідною заявою до суду може звернутися через багато років після смерті спадкодавця.

4) інститут відумерлої спадщини має важливе значення, адже полягає в усуненні безхазяйності об'єкту спадкування, збереження його у цивільному

обороті. Суспільство не може бути байдужим, що майно, котре втратило власника знищується або ж захоплюється особами, котрі на нього жодного права не мають. Проте, речі, котрі залишилися без власника також можуть для суспільства нести й небезпеку. Для прикладу, коли руйнуються об'єкти нерухомості.

Інститут відумерлої спадщини, окрім того, передбачений законодавством й з метою захисту прав кредитора, вимоги якого повинні бути задоволені незалежно від наявності/відсутності спадкоємців, прийняття ними спадщини тощо. Як правило, право не реагує на долю того майна, котре не має ніякої практичної цінності.

Таким чином, підведемо підсумок, що відносини, котрі виникають через визнання спадщини як відумерлої, за своєю правовою/юридичною природою не являються спадкуванням. Власне, відумерлість спадщини виступає однією із підстав набуття права комунальної власності, а перехід від померлої особи майна до суб'єкта публічного права/територіальної громади виступає випадком універсального наступництва.

РОЗДІЛ 3. «ІНОЗЕМНИЙ ЕЛЕМЕНТ» У ВІДНОСИНАХ ІЗ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ВІДУМЕРЛУ СПАДЩИНУ

Цікавим є питання наявності «іноземного елементу» у відносинах із набуття права власності на відумерлу спадщину, суб'єктом якого буде виступати певна держава. Свідченням цьому є міжнародний досвід, в практиці якого стосовно відумерлого майна застосовуються два принципи:

1) принцип окупації – перехід спадкового майна до держави місцезнаходження цього майна (Австрія, Франція, Америка). Для прикладу, відумерла спадщина, за французьким правом, яка знаходиться на території іноземної країни, переходить за правом окупації до власності іноземного суверену. Заволодіння таким безхазяйним майном носить не похідний, а початковий характер, що означає те, що державі відумерле майно переходить вільним від будь-яких боргів/обтяжень;

2) принцип визнання за іноземною країною права набувача відносно майна спадщини, яка була відкрита за кордоном, відповідно до засади «тісного зв'язку» спадкодавця із державою згідно особистого закону фізичної особи.

На практиці відповідно до даного принципу виникає колізія. Оскільки, спадкування тлумачиться як універсальне правонаступництво, то, в такому разі, за борги спадкодавця відповідальність несе держава (держави Східної Європи, країни Балтії та СНД, Іспанія, Німеччина, Швейцарія, Росія (країна-агресор)).

Отже, «із визначених двох видів переходу права власності на майно, на яке немає спадкоємців, визначаються два правові режими, а звідси – й різні суб'єкти. У випадку переходу відумерлого майна у власність держави за правом спадкування воно повинно передаватися державі, громадянином якої був померлий. Проте у випадку, пов'язаному із «правом окупації», відумерле майно переходить у власність тієї держави, де громадянин помер, або там, де перебував» [12, с. 34].

Дослідженням судової практики переходу права на відумерлу спадщину

за кордоном займалася Горян І.В. Для прикладу, однією із справ виступає справа 1954 року, в якій іспанський апеляційний суд затвердив рішення суду нижчої інстанції щодо визнання обґрунтованими вимог скарбниці Іспанії відносно цінних паперів, які, в свою чергу, перебували в Англії, хоча належали доміцильованому в Іспанії й померлому там англійцю.

Рішення обґрунтовувалося тим, що спадкодавець не мав спадкоємців за законом та не залишив заповіту, а в такому разі, перехід майна до держави за іспанським правом розцінювалося як спадкоємство власне держави. Відповідно суд прийняв рішення, що хоч дане майно за англійським правом вважається відумерлим, результатом чого мало б переходження його до англійської скарбниці, видається неправильним застосовувати до іноземного права англійську концепцію [27, с. 1–3].

Другим прикладом розглянемо справу 1936 року, «за якою англійський суд визнав рухоме майно, що залишилось в Англії після англійця, доміцильованого в Туреччині, таким, що підлягає передачі до англійської скарбниці, бо за турецьким правом відумерле майно надходить до скарбниці як безхазяйне, тобто за правом окупації» [12, с. 34].

Лунц Л.А. з цього приводу зазначає, що у випадку, коли зарубіжне законодавство, що застосовується відповідно до колізійної норми, розглядає майно як безхазяйне, котре залишилось без спадкоємця, то воно переходить у власність держави у разі знаходження на її території, застосовуючи радянський порядок.

Якщо ж зарубіжний закон, який слід застосувати, розглядає перехід безхазяйного майна до держави як спадкоємство, то суд має розцінити дане майно як таке, що належить зарубіжній державі [28, с. 301].

Відмітимо, що колізійних випадків у міжнародній практиці існує досить багато. Приміром, певні розбіжності спостерігаються у законодавствах різних країн, котрі спровоковані додержанням різних концепцій переходу спадку померлого до держави. Для прикладу, якщо вмер громадянин України і в нього немає ніяких спадкоємців за кордоном, то за правом спадкування його майно

мало б перейти до України. Проте, якщо взяти до уваги, що дане майно повинно перейти за «правом окупації», то перехід у власність має відбутися тієї держави, на території якої знаходиться дане майно. Тобто «при переході права власності на спадкове майно, яке знаходиться на території іноземної держави, може брати участь різний суб'єкт, такий як Українська держава чи та держава, за правом якої має перейти це майно залежно від врегулювання цього питання міжнародними договорами» [12, с. 34].

Універсальні уніфікації щодо порядку/підстав переходу відумерлого майна до держави на теперішній час відсутні. Цивільне законодавство Туркменістану, Білорусії, Франції містять положення, які вказують, що суб'єктом спадкування відумерлого майна виступає держава. Приміром, відповідно до ст. 1160 Цивільного кодексу Туркменістану за відсутності спадкоємців за законом/заповітом, або коли не прийняв спадщину жоден зі спадкоємців чи всі вони були позбавлені права на спадкування, таке майно за законами цієї держави переходить до скарбниці.

Якщо спадкодавець знаходився на утриманні виховної установи, установи для старих/інвалідів, установи соціального забезпечення, лікувальної установи, то відумерле майно переходить у власність цієї установи. Безхазяйне майно у вигляді акцій товариства, долі/паю в кооперативі, переходить до них, якщо законом це не забороняє [29].

Таким чином, за законодавством різних країн суб'єктом права на відумерле майно виступає й різний суб'єкт. На противагу нашому національному законодавству, законодавство іноземних держав передбачає різних суб'єктів права на дане майно, що, своєю чергою, залежить від місця відкриття спадщини та її складу. Така конкретизація цього режиму на чинну українську систему може вплинути позитивно, допомігши спеціалізувати механізм переходу відумерлого майна, а також вплинути позитивно на економічне становище державних утворень/структур.

Отже, зробимо висновок, що серед суб'єктів права на відумерлу спадщину виділяють:

- державу,
- муніципальні утворення/територіальну громаду;
- іноземну державу;
- виховні установи, лікувальні установи, установи для старих/інвалідів, установи соціального забезпечення (Туркменістан).

Що ж стосується відумерлості майна пов'язаного із «іноземним елементом», то майбутня доля такого майна визначається законами тієї держави, на території котрої й знаходиться майно, залежачи від того, якої концепції певна держава дотримується, від складу спадщини та самого спадкодавця. Державі передається рухоме відумерле майно, громадянином якої на момент смерті був спадкодавець.

ВИСНОВКИ

Таким чином, охарактеризувавши поняття відумерлої спадщини, можна підсумувати, що дане поняття є новим інститутом національного спадкового права, а не просто видом спадкування, законодавче урегулювання якого допоможе уникнути випадків знищення/псування спадкового майна й зробити неможливим його неправомірне захоплення.

«Відумерлість» спадщини можна розглядати в широкому та вузькому розуміннях. У першому випадку, це поняття, що охоплює статус майна із безсуб'єктним зв'язком власності й процес визнання/прийняття спадщини територіальною громадою. У другому випадку нею виступає процес переходу у власність територіальної громади відумерлого майна.

Вбачається, що дуже велике значення для судової/правозастосовчої практики щодо визнання спадщини відумерлою має чітке встановлення суб'єктного складу, яке безпосередньо залежить від об'єкту спадщини, іншими словами, від самої цієї відумерлої спадщини, її вмісту, місця її відкриття та спадкодавця, котрий помер, не залишивши за собою спадкоємців.

Спадкоємець в межах спадкових правовідносин вправі вимагати від територіальної громади передання йому назад відумерлого майна. Відмітимо, що із моменту набуття права власності на майно, що вважається відумерлим, відносини спадкування перевтілюються у відносини власності. Цілком справедливо, що через надання спадкоємцеві додаткового терміну для прийняття спадщини й подання ним про це заяви, спадкові правові відносини відновлюються, триваючи до моменту одержання права власності спадкодавцем на цю спадщину.

Отже, звідси стає цілком очевидно, що особа спочатку повинна звернутися до суду з позовом про призначення додаткового терміну, котрий буде достатнім для подання заяви про прийняття спадщини, а вже тоді, в разі задоволення цього позову, подавати заяву про повернення майна, що було визнано відумерлим.

Відносини, котрі виникають через визнання спадщини як відумерлої, за своєю правовою/юридичною природою не являються спадкуванням. Власне, відумерлість спадщини виступає однією із підстав набуття права комунальної власності, а перехід від померлої особи майна до суб'єкта публічного права/територіальної громади виступає випадком універсального наступництва.

Інститут відумерлої спадщини, окрім того, передбачений законодавством й з метою захисту прав кредитора, вимоги якого повинні бути задоволені незалежно від наявності/відсутності спадкоємців, прийняття ними спадщини тощо. Як правило, право не реагує на долю того майна, котре не має ніякої практичної цінності.

Таким чином, підведемо підсумок, що відносини, котрі виникають через визнання спадщини як відумерлої, за своєю правовою/юридичною природою не являються спадкуванням. Власне, відумерлість спадщини виступає однією із підстав набуття права комунальної власності, а перехід від померлої особи майна до суб'єкта публічного права/територіальної громади виступає випадком універсального наступництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Федик Є. І. До питання про відумерлу спадщину. С. 264–266. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/Naukovo_Doslidna_Chastyna/Docs/2020_VIKL_ZBIRNIK.pdf#page=264 (дата звернення: 11.03.2023).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
4. Заїка Ю. О., Солтис Н. Б., Проценко В. В., Рябоконь Є. О. Сучасні тенденції розвитку спадкового права (порівняльно-правове дослідження): монографія/відп. ред. В. В. Луць; НАПрН України, НДІ приват права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2015. 248 с.
5. Нелін О. Генезис та розвиток інституту відумерлості спадщини в Україні. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 43–47.
6. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Академічний курс: підручник. Вид. 2-ге, допов. Київ: Дакор, 2013. 301 с.
7. Хомин Д.В. Визначення поняття відумерлої спадщини. 2016. С. 615–617. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/fakultety/Urydychny/Nauka/2016_Conf_UF.pdf#page=616 (дата звернення: 11.03.2023).
8. Заїка Ю. О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток: монографія. 2-ге вид. Київ: КНТ, 2007. 288 с.

9. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. №1618. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20210701#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
10. Деякі аспекти набуття права власності на об'єкт безхазяйного нерухомого майна : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 13 жовтня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0065323-11?find=1&text=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BB#Text> (дата звернення: 11.03.2023).
11. Кухарев О.Є. Визнання спадщини відумерлою: окремі питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. № 4 (13). С. 119–128. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:j_IVOu8Ddw0J:scholar.google.com/+%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8+%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8+%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%BE%D1%8E&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1 (дата звернення: 21.03.2023).
12. Нечаєва К.О. Суб'єкт прав на відумерлу спадщину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 37. Том 2. С. 32–35. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:ppl6L_ctjzQJ:scholar.google.com/+%D0%A1%D1%83%D0%B1%E2%80%99%D1%94%D0%BA%D1%82+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0+%D0%BD%D0%B0+%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BB%D1%83+%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%83&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1 (дата звернення: 21.03.2023).

13. Баглійський районний суд м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30464424> (дата звернення: 01.04.2023).
14. Болокан І. В. Правове регулювання особливостей розгляду судами справ про визнання спадщини відумерлою. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 2. С. 130–135.
15. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.04.2023).
16. Ясинок М. М. Особливості окремого провадження в цивільному процесуальному праві України (теоретико-правовий аспект): Монографія. Київ : Алерта, 2014. 352 с.
17. Кухарев О.Є. Процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою. *Цивілістична процесуальна думка*. 2016. № 3. С. 33–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsprv_2016_3_9 (дата звернення: 01.04.2023).
18. Козловська Л. В. Захист спадкових прав судом у окремому провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 74–83.
19. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2008. 840 с.
20. Рішенням Валківського районного суду Харківської області від 04.03.2011 у справі № 2006/2-135/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14740110> (дата звернення: 11.04.2023).
21. Рішення Полігівського районного суду Запорізької області від 13.05.2011 у справі № 2«о»-34/2011. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15438849> (дата звернення: 11.04.2023).

22. Рішення Ульяновського районного суду Кіровоградської області від 03.06.2015 у справі № 402/633/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46093853> (дата звернення: 16.04.2023).
23. Рішення Кіцманського районного суду Чернівецької області від 27.04.2015 у справі № 718/123/15-ц. URL: [http://reyestr.court.gov.ua/Review/43953465%](http://reyestr.court.gov.ua/Review/43953465%20) (дата звернення: 16.04.2023).
24. Кухарев О.Є. Правові підстави повернення спадкоємцю відумерлого майна. *Часопис Київського університету права. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні*. № 3. 2016. С. 203–207. URL: http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:xHO-LA5JBQ8J:scholar.google.com/+%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8+%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8F+%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BA%D0%BE%D1%94%D0%BC%D1%86%D1%8E+%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE+%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0&hl=uk&as_sdt=0,5&as_vis=1 (дата звернення: 16.04.2023).
25. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: затверджено Наказом Міністерства юстиції України 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
26. Кухарев О. Правова природа переходу відумерлої спадщини у власність територіальної громади. *Право України*. 2013. № 10. С. 218–225. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b5d734e6-1fd6-40f3-baa3-1a7c39a9eed8/content> (дата звернення: 16.04.2023).

27. Горян Е.В. Проблеми врегулювання переходу спадщини до держави у міжнародному приватному праві. *Академія адвокатури України*. 2012. № 15. С. 1–4.
28. Лунц Л.А. Курс міжнародного приватного права. Москва: Спарк, 2002. 374 с.
29. Гражданский кодекс Туркменистана. URL: icpo.at.tut.by/civru.htm (дата звернення: 28.04.2023).